

Salonkien aika – naiset kulttuurielämän keskiössä

Roger Picard:

Salonkien aika. Art House 2018. 424 s.
ISBN 978-951-884-642-3.

Roger Picard (1884–1950) oli juutalaista syntyperää ollut ranskalainen taloushistorioitsija ja oikeusoppinut, joka monien eurooppalaisten intellektuellien tavoin pakeni toista maailmansotaa Yhdysvaltoihin. Hänen ranskalaisen salonkikulttuurin klassikko *Les salons littéraires et la société française* 1610–1789 ilmestyi New Yorkissa 1943, ja nyt 75 vuotta myöhemmin hieman yllättäen suomenkielisenä käännöksenä. Teos on Picardin kulttuurihistorian päätyö. Käännöksen syntyvaiheet käyvät ilmi kirjan saatesanoista. Työn aloitti edesmennyt kuopiolainen diplomi-insinööri ja frankofiili Juhani Sarkava ja sen saattoi loppuun mikkeliäinen matemaatikko ja monista Ranskan yhteyksistään tunnettu dosentti Osmo Pekonen. Klassikoksi teos on melko harvinainen eikä sitä ilmeisesti ole käännetty muille kielille. Käännös onkin nähtävä kulttuurivalistustyönä.

Miksi siis kertoa Ranskan suuren vuosisadan (*Le Grand Siècle*) ja valistusajan (*Le Siècle des Lumières*) salonkikulttuurista? Picard piti salonkikulttuuria tärkeänä osana ranskalaista seuraelämää, joka on olenaisesti muovannut ranskalaisten kirjallista makua ja moraalialia. Salonkikulttuuri selittää omalta osaltaan sitä, miksi ranskalaiset ovat sellaisia kuin ovat. Syitä on muitakin. Etenkin meillä Pohjolassa valistusajasta mielletään yksipuolisesti järjen ja hyödyn aikakautena, eikä niinkään aikana, jolloin hienostuneet tavat ja runollinen herkkyys kehittyivät huippuunsa. Valistusajalla on monet kasvat, ja tämä puoli on meillä päin epäilemättä vieraampi. Toisaalta salonkeja emännöivät poikkeuksetta älykkäät ja henkevät naiset, niin paljon kuin haluammekin nähdä juuri oman aikamme sukupuolten tasa-arvon edelläkävijänä. Salongit myös mursivat sääty-yhteisön rajoja. Vaikka salonkiemännät kuuluivat yhteiskunnan ylimpään luokkaan, salonkeihin hyväksyttiin myös muiden säätyjen edustajia. Salonkien seurustelukulttuurista tuli, Picardia lainatakseni, todellinen taide, jonka ansiosta voitiin esittää mitä erilaisimpia ja myös mitä rohkeimpia

mielipiteitä. Salonkien suopea ilmapiiri innosti taiteilijoita eleganttiin ja etevään ilmaisuun.

Salonkien historia ulottuu 1600-luvun alkuun, jolloin valtakuntaa repineet vaikeat uskon- ja sisällissodat olivat ainakin hetkeksi tauonneet. Olojen vakiintuessa maan ylhäisö ja sivistyneistö koki kasvavaa tarvetta kultivoituneelle kanssakäymiselle, jota kuvaa vaikeasti kääntyvä käsite *sociabilité*. Hyvin toimiakseen se vaatii osallistujiltaan tiettyä tasa-arvoisuutta, vapautta ja pyyteettömyyttä, mikä tuohon aikaan ei ollut itsestään selvyyttä. Henrik IV:n tiukkaan protokollaan sidottu hovi ei selvästi ollut henkevien keskustelujen työssija. Niinpä kokoontuminen tapahtui vapaamuotoisemmin sivistyneiden ylhäisönaisten kotona. Ensimmäiseksi salonkiemännäksi kirja nostaa markiisitar de Rambouillet'n, jonka loistokausi kesti lähes neljännesvuosisadan, aina 1600-luvun puoliväliin saakka. Häneen kiteytyy hyvän salonkiemännän piirteet, hieno käytös, hyvä maku ja vilpittömän kyky huomioida vieraansa ja innostaa heitä keskusteluun. Hänellä oli taloudellisia resursseja ja jopa taitoa suunnitella itse omat seurustelutilansa. Niinpä Hôtel de Rambouillet'ssa oli useita salonkeja, joista viimeistä ja intiimeintä kutsuttiin nimellä *chambre bleu*, sininen huone.

Markiisitar de Rambouillet'n inspiroimana Pariisiin ja myöhemmin myös maakuntakaupunkeihin syntyi joukoittain kirjallisia huoneita, erilaisia alkoveja ja budoaareja, joissa kävijöitä alettiin kutsua nimellä *les précieuses* (kääntäjien nimitys presioosi tai sievestelijä), sanasta *préciosité*, kallisarvoisuus. Nimitys juontuu tuon ajan kirjallisesta suuntauksesta, joka tähtäsi ranskan kielen kaunistamiseen. Salongit jakaantuivat kahteen lajiin, joista toisessa vaalittiin hyvän maun ja hienon käytöksen perinnettä, galanteriaa, toisessa taas saivat jalansijaa huono maku ja jopa mauttomuuteen yltävä sievestely. Merkittävimmäksi Rambouillet'n salongin seuraajaksi, tosin vähemmän aristokraattiseksi ja enemmän kirjalliseksi, Picard nimittää neiti de Scudéryn salongin. Hän kuvaa de Scudéryn kirjallista salonkia tyyliltään hieman väkinäiseksi ja markiisittaren salonkia vähemmän hilpeäksi.

Salonkikulttuuri alkoi vähitellen muuttua luonteeltaan. Aluksi kyse oli sivistyneiden ihmisten kokoontumisesta ja virkistymisestä miellyttävässä seurassa, hyvän kirjallisuuden, taiteen ja musiikin parissa. Ranskan Suu-

ren Vuosisadan loppupuolella salonkien henki alkoi jo muistuttaa pienimuotoista kirjallisuusakatemiaa, jossa kirjailijat lukivat tekstejään ja vastaanottivat kuulijoiden kritiikkiä. Temaattisia piirteitäkin alkoi erottua. Picard päättää kirjansa ensimmäisen osan kahteen kappaleeseen, jotka käsittelevät eri ajatussuuntia: moralisteja ja vapaa-ajattelijoita. Edellisiä olivat La Bruyère, joka esitteli hengentuotteitaan Montpensierin herttuattaren luona Luxembourgien palatsissa, La Fontaine rouva de Sablièresin luona Reuillyssa, ja La Rochefoucauld rouva de Sablén salongissa eräässä La Place Royalin rakennuksessa. Vapaa-ajattelijat taas viihtyivät parhaiten neiti de Lenclos'n henkevässä salongissa, jossa muuan varhaiskypsä sanavalmissa nuorukainen François-Marie Arouet otti ensi askeliaan julkisuuteen. Tunnettu hänet tietenkin kirjailijanimellä Voltaire.

Kirjan toisessa osassa Picard siirtyy kuvailemaan 1700-luvun valistuksen salonkeja ja niiden emäntiä. Tuolloin ennen niin kirjallisuuspainotteiset salongit muuttuivat luonteeltaan yhä enemmän filosofiksi. Yhteiskunnallisen vakauden tarjoama turvallisuuden tunne käy niissä ilmi entistä vapaampana seurusteluna. Uudet salongit ottivat vastaan ulkomaisen eliitin sekä tieteiden ja taiteiden edustajia, naisten rooli voimistui ja yhteiskuntaluokat sekoittuivat uunissa entistä enemmän.

Aurinkokuninkaan valtakauden jälkeisenä aikana monet ylhäisaateliset järjestivät kilvan omia kirjallisiin salonkeihin verrattavia juhliansa. Näistä kuuluisimpia olivat herttuatar du Mainen lähes puolen vuosisataa jatkuneet loisteliaat vastaanotot Sceaux'n palatsissa. Tilaisuuksissa sepitettiin epigrammeja, maksimeja, henkilökuvauksia ja arvoituksia. Ja kun runoja luettiin, myös näyteltiin. Marionetista siirryttiin ennen pitkää todellisiin teatterinäytelmiin, joissa herttuatar useasti ja taidokkaasti hoiti pääosan. Sceaux'n herttuatar ensimmäisen suuruuskausi huipentui vuonna 1714 järjestettyihin suurten juhlien sarjaan, *les Grandes Nuits de Sceaux*.

Vastapainona herttuatar du Mainen järjestämille huvituksille oli 1720-luvulla markiisitar de Lambertin emännöimä vakavahenkisempi salonki Hôtel Colbertissa. Se jatkoi tavallaan neiti de Lenclos'n salongin perinnettä, avaten tietä filosofisten ja uskonnollisten aatteiden kritiikille. Hänen luonaan parveili kirjailijoita, virkamiehiä ja tiedemiehiä, juhliuimpana ehkä Fontenelle, jonka vuonna 1686 ilmestynyt *Entretiens sur la pluralité des mondes* tarjosi aiheen moneen keskusteluun, ei vähiten siksi että tiededialogin toisena osapuolena on ylhäinen nainen. Tämä kartesiolaiseen fysiikkaan pohjautuva teos aloitti ranskankielisen tieteen vulgarisaation eli kansantajuistamisen perinteen. Keskustelua syntyi myös Fontenellen vuonna 1688 julkaisemasta *Digression sur les anciens et les modernes*

-teoksesta. Fontenellessa sulautui kaksi suuntausta, yhtäältä galantti salonkirunoilija, toisaalta ensyklopedistiä vahvasti muistuttava filosofi. Pitkän iän saavuttanut Fontenelle vaikutti myös Lambertin salongin jatkajana pidetyn rouva de Tencinin salongissa.

Valistusajan salongeista rouva Geoffrinin salonkia voidaan sen vaikutusvaltaisuuden takia jo verrata instituutioon, kuten Picard asian ilmaisee. Vaikutusvalta ulottui esimerkiksi Ranskan Akatemian jäsenvalintoihin. Hänen vieraitaan olivat useimmat valistusfilosofit, joista uskollisin ja merkittävin oli ensyklopedisti d'Alembert. Taidemaalarit, kuvanveistäjät ja muusikot, joukossa mm. Rameau ja Mozart, esittivät taidettaan ja taitojaan Saint-Honoré -kadun salongissa. Geoffrinin kilpailijaksi Picard nostaa markiisitar du Deffandin. Hänen persoonallisuuttaan kuvaa älykkyys ja skeptisyys, mikä myös antoi leiman hänen Beaune-kadun salongilleen. Du Deffandin seurapiiriin ytimen muodostivat sivistyneet ylimykset, mutta myös filosofit ja tiedemiehet kuten Voltaire ja d'Alembert. Hänen ystävättärensä Julie de Lespinasse ja herttuatar de Choiseul jatkoivat sittemmin perinnettä perustamallaan omilla salongeilla. Neiti de Lespinasse oli aluksi tuurannut du Deffandia salonkiemäntänä tämän tultua sokeaksi, mutta vieraiden alkaessa suosia häntä, du Deffand sai ystävyystensä tarpeekseen. Kielitaitoinen ja poliittisesti valveutunut Lespinasse piti siitä lähtien omaa, varsin korutonta salonkia, jossa keskusteltiin niin kirjallisuudesta, yhteiskunnallisista uudistuksista kuin musiikista.

Kirjan kaksi viimeistä kappaletta käsittelevät *Ancien Régimen* lopun ajan salonkeja. Sitä mukaa kuin valistusfilosofit alkoivat järjestää omia tilaisuuksia kotonaan, filosofiset ja yhteiskunnalliset keskustelunaiheet yleistyivät, kirjallisuutta, taidetta sekä gastronomiaa kuitenkin unohtamatta. Tuon ajan salonkiemäntiä ovat mm. rouva de Luxembourg, rouva Necker ja rouva de Staël. Näissä salongeissa käsiteltiin kriittisesti instituutioita ja tapoja ja sivuttiin ihanneyhteiskunnan rakennetta ja sen lakien henkeä. Niissä myös esiromantiikka tekee tuloaan Rousseau myötä.

Kirjan suomentajilla on ollut monia kieli- ja tyylikysymyksiä ratkottavaan: kutsuako kuten alkukielessä salonkiemäntiä Madame tai Mademoiselle vaiko kotoisasti rouva tai neiti? Viimeistelijänä Pekonen on päättänyt jälkimmäiseen. Sanoja, joille täydellistä vastinetta ei kerta kaikkiaan löydy ovat galanteria ja presiöosi. Samaan henkeen olisi sanan *sensibilité* voinut mielestäni jättää muotoon sensibilibiteetti. Teoksen runositaattien sulavat käännökset ovat Pekosen taattua kädenjälkeä. Runsas mustavalkoinen kuvitus (jota alkuperäisteoksessa ei ole), henkilöhakemisto, viitteet ja täydennykset ovat tutkijalle hyödyllisiä.

Johan Stén, FT, TkT
Helsingin yliopisto